

Vilém ZÁBRANSKÝ

Migrace měšťanů do měst pražských v kontextu třicetileté války. Sociální aspekty a radní praxe

---

Abstract: Migration to the Prague Cities in the Context of the Thirty Years War. Social Aspects and Town Hall Practice

In an effort to move us towards a better understanding of urban society transition as a background to the 17th century 'General Crisis', this paper examines the main aspects of incomers' social strategy in their endeavour to become townsmen. According to the analysis regarding new burghers of Prague during that period, we also should take into account the impact of long-term issues on the development of the burgher society and factors of integration. Secondly, this paper focuses on the political and confessional changes that fundamentally influenced urban self-government and subsequently each immigrant's aspiration to burghership.

Key words: Early Modern times – townspeople – migration – social strategy – Prague

---

Systematizace výzkumu a nově uplatňované koncepty posledních dvaceti let v rámci české historiografie inspirované nejen přístupy historické sociologie vnesly do pojetí studia sociální a geografické mobility nové impulzy a směry, které umožnily opustit dřívější metodologické přístupy¹ a začít vnímat proces migrace v širším kontextu vývoje celé společnosti na nejrůznějších úrovních.

---

1 V předcházejícím období byl využívaný metodologický diskurz, který zformuloval již v 19. století Karl BÜCHER, *Die Bevölkerung von Frankfurt am Main im XIV. und XV. Jahrhundert*, Tübingen 1886, s. 3–13. Jeho strukturální pohled na dlouhou dobu předznamenal v rámci výzkumu migrace základní přístup založený na kvantifikaci velkých datových souborů. Již jen z těchto důvodů bylo bádání v tomto směru zaměřeno hlavně na studium jednotlivých měst a jejich demografický růst. Výzkum se soustředil nejen na demografické aspekty migrace, ale mířil i na zkoumání míst původu migrantů. Kontinuální bádání pokračovalo i ve 20. století a zde byl kladen důraz nejen na rozbor knih konkrétních měst, ale bádání se odvíjelo i prostřednictvím rozsáhlých analýz mnoha desítek knih například ve studiích E. Hoffmanna nebo naposledy R. CH. Schwingese; Erich HOFFMANN, *Die Herkunft des Bürgertums in der Städten des Herzogtums Schleswig*, Neumünster 1953; Rainer Christoph SCHWINGES, *Neubürger und Bürgerbücher im Reich des späten Mittelalters. Eine Einführung*

Jistou inspirací byly nové od konce 70. let a počátku 80. let 20. století rozvíjené interdisciplinární metodologické přístupy uplatněné při studiu měst. Historiografie opustila tradiční schémata zabývající se odděleně politickými, právními, hospodářskými nebo kulturními otázkami v dějinách měst a do popředí se dostaly například vztahy v rámci sociální sítě, překračující hranice tradičních struktur a dávající možnost nahlédnout na společnost jako na souhrn akcí konkrétních jedinců.² Historiografie měst se nechala inspirovat teoriemi společenské proměny, sociálních sítí, modernizace nebo sociální disciplinace, a změnila se tak i perspektiva bádání.³ Potřeba nových přístupů se odrazila i v případě výzkumu migrací.⁴ Tomas Faist⁵ upozornil také na potřebu nového nahlížení v rámci analýzy migrace, kde v centru zájmu stojí nejrůznější sociální vazby a která se odlišuje od strukturálního pojetí výzkumu, respektive integruje jeho poznání do této vztahové vrstvy. Jeho pojetí zahrnuje tři úrovně analýzy migrace, které je možné po náležité modifikaci aplikovat na raně novověká města. Nejširší je makrouroveň strukturální, která klade migraci do kontextu vnějších podmínek migrace, například konjunktury nebo krize. Další úroveň je meziúroveň vztahová, kterou Faist považuje za zásadní a která míří na nejrůznější formy a intenzitu sociálních vazeb vytvářených uvnitř rodin, profesních, etnických nebo náboženských skupin. Nejnižší je mikrouroveň individuální, jež pracuje s individuálními cíli a příležitostmi.⁶ V rámci zkoumání středověkých a raně novověkých měst začaly vznikat studie, které se hlouběji zabývaly aspekty motivace,

---

über die Quellen, in: Neubürger im späten Mittelalter, Migration und Austausch in der Städtelandschaft des alten Reiches (1250–1550), Berlin 2002, s. 12–50.

- 2 Peter BURKE, *History and social theory*, vyd. 2., New York 2005, s. 173–174. Nový kurz v historiografii ovlivnil zpětně i přístup sociologů, ekonomů nebo antropologů a donutil je revidovat jejich teorie.
- 3 Souhrnně Hans HAFERKAMP – Neil J. SMELSER (edd.), *Social Change and Modernity*, Los Angeles 1992. Stejně tak můžeme vzpomenout základy, které položil na začátku 20. století M. Weber, viz Max WEBER, *The City*, New York 1966. A dále ze širokého spektra práce N. Eliase, M. Foucaulta nebo mikrohistorický přístup v bádání viz G. Levi; Norbert ELIAS, *The Civilizing Process: The History of Manners and State Formation and Civilization*, Oxford 1994; Michel FOUCAULT, *Dohlížet a trestat*, Praha 2000; Giovanni LEVI, *On Microhistory*, in: Peter Burke (ed.), *New Perspectives on Historical Writing*, Pennsylvania University 1991, s. 93–113. K možnostem využití mikrohistorického přístupu k otázce migrace pak odkazují na svoji práci: Vilém ZÁBRANSKÝ, *Social control and migration on example 17th century Prague: Possibilities and limits of micro-history research*, in: Michaela Hrubá – Dana Štefanová – Vilém Zábranský a kol., *Mikro- und Makrogeschichte*, (v tisku).
- 4 Viz Klaus J. BADE, *Sozialhistorische Migrationsforschung*, Göttingen 2004, s. 13–25.
- 5 Sociolog prof. T. Faist je ředitel Centra pro migraci, občanství a rozvoj Univerzity v Bielefeldu.
- 6 Tomas FAIST, *From Common Questions to Common Concepts*, in: T. Tomas Hammar – Grete Brochmann – Kristof Tamas – Tomas Faist (edd.), *International Migration, Immobility and Development*, Oxford 1997, s. 247–276; TÝŽ, *The Crucial Meso-Level*, in: Marco Martiniello – Jan Rath (edd.), *Selected Studies in International Migration and Immigrant Incorporation*, Amsterdam 2010, s. 59–91.

sociální inkluze nebo i konflikty migrantů.⁷ Obdobný kurz nabrala v poslední době i česká historiografie,⁸ například v podobě práce J. Millera nebo studie M. Nodla o středověkém Stříbře.⁹ Ve stejné publikaci uveřejnil přínosnou studii i M. Čapský, který se zabýval integrací opavských migrantů v Krakově skrze jejich vztah k nejvýznamnějším krakovským kostelům jako pevným bodům v rámci sociální topografie města a v návaznosti na to vazbami s místní komunitou.¹⁰

Období raného novověku je spojované s postupnou proměnou tradiční společnosti ve společnost moderní. Tato změna se týká i raně novověkých měst a její projevy můžeme vidět v proměně vnitřních struktur, například v podobě pomalého vytěšňování patricijských elit elitami profesními nebo v podobě centrálního tlaku vyvíjeného z pozice rostoucí státní moci. V dlouhodobém trendu pak můžeme tyto změny zaznamenat i v případě migrace a sociální mobility, protože zatímco v rámci tradiční společnosti je hierarchie dána původem a sociální mobilita je nízká, tak moderní společnost staví naopak na zásluhovosti a sociální mobilita je vysoká. V kontextu celé řady historických procesů je často zmiňováno pozadí, respektive kontext této kumulativní řady převratných změn, nastartovaných v raném novověku a označovaných jako generální krize nebo krize 17. století, kdy na jejím začátku v polovině 16. století stojí mírně přeneseně pozdně středověký partikularismus a společenské struktury a na jejím konci po třicetileté válce již zárodečné formy centralizovaných absolutistických států. Vzrůstající sílu státu pak vidíme i na příkladu čtyř pražských královských měst, která v tomto nerovném boji podlehl jako první, i když jejich efektivní byrokratický aparát mohl být v mnoha ohledech vzorem pro státní správu.¹¹

7 Viz například příspěvky ve sborníku; Mathias BEER a kol. (edd.), *Migration und Integration. Aufnahme und Eingliederung im historischen Wandel*, Stuttgart 1997; zejména pak práce B. Kocha, který se soustředil na integraci novoměšťanů v Curychu, Bruno KOCH, *Integration von Neubürgern in die Städte des späten Mittelalters*, s. 75–86.

8 Srovnej: Jaroslav MILLER – Petr ČERNIKOVSKÝ, *Přehled bádání. Urbánní historie (raného novověku) ve středovýchodní Evropě: Stručná úvaha o minulosti, současném stavu a perspektívách oboru*, Český časopis historický 103, 2005, č. 4, s. 861–884. Obdobné úkoly vymezil zejména pro studium migrace ve venkovském prostředí Eduard MAUR, *Problémy studia migrací v českých zemích v raném novověku*, Historická demografie 30, 2006, s. 7–18 nebo Josef GRULICH, *Motivace migrací a mobility venkovského obyvatelstva na jihu Čech v 17. a 18. století*, in: Václav Bůžek – Jaroslav Dibelka (edd.), *Člověk a sociální skupina ve společnosti raného novověku*, Opera historica 12, České Budějovice 2007, s. 255–299.

9 Jaroslav MILLER, *Uzavřená společnost a její nepřítelé. Město středovýchodní Evropy (1500–1700)*, Praha 2006; Martin NODL, *Sociální aspekty pozdně středověkého městského přistěhovalectví*, in: Týž (ed.), *Sociální svět středověkého města*, Praha 2006, s. 3–96.

10 Martin ČAPSKÝ, *Příspěvek k problematice pozdně středověké městské imigrace, Opavští měšťané v Krakově*, in: Martin Nodl (ed.), *Sociální svět středověkého města*, Praha 2006, s. 97–106.

11 J. MILLER, *Uzavřená společnost*, s. 214–227.

Následně v souvislosti s migrací pak musíme uvažovat o dvojí síle uplatňované vůči migrantům, jednak o extenzivní síle státu a intenzivní síle městské rady, která rozhodovala o udělení městského práva.¹² V momentě příchodu migranta do města začala být tato síla uplatňována v různé míře tak, jak se měnil sociální statut jedince (jdoucí od migranta přes obyvatele města po měšťana), který byl povinen se jí podrobovat. Těmto různým sociálním polohám proměnných v čase zároveň přísluší i různé kvality a intenzita interakce s městskou samosprávou a uplatňovaný disciplinační tlak. V celém procesu se navíc uplatňují i vnější vlivy, zejména pak zásahy státní moci a většinou krátkodobé a střednědobé krize, jakou byla právě třicetiletá válka. Právě ve chvíli, kdy jedinec žádal o městské právo, byl nejlépe formovatelný a disciplinační tlak mohl být nejintenzivnější, navíc v mnoha ohledech byl žadatel schopen se přizpůsobit dávno předtím, než o městské právo vůbec požádal. Vlastní disciplinaci pak můžeme uvažovat v obou směrech, jak shora v duchu pojetí G. Oestreicha, kdy se jedná o disciplinaci různých sociálních vrstev nebo jedinců za účelem společenského pořádku v rámci korporativní hierarchické stavovské společnosti,¹³ tak zdola na základě přístupu N. Eliase,¹⁴ protože sebeusměrňování jedince a přejímání vzorců chování vyplývalo z jeho snahy napojit se na vnitřní struktury městských komunit pražských měst, žijících na poměrně těsném prostoru vymezeném hradbami města. Každý totiž potřeboval a chtěl někam patřit.

Idea města jako společenství měšťanů žijícího v jednotě a řádu, které se svým uspořádáním tolik lišilo od ostatních vrstev stavovské společnosti, byla hlavním faktorem, na jehož základě se utvářel faktický prostor města tak, jak ho mohl vidět a vnímat každý příchozí.¹⁵ Kolektivismus udržovaný a deklarovaný nejen městskou samosprávou – radou,¹⁶ která v podstatě tvořila zmenšený obraz města, ochraňoval zároveň jedince před prostorem tam venku. Tolik žádoucí bezpečí a ekonomická příležitost pro obyvatele měst znamenaly platit i určitou cenu a respektovat všechna pravidla a normy života ve městě. Právě moment udělování městského práva poskytoval z pohledu reprezentace města nejlepší

12 Michael MANN, *The Sources of Social Power*, díl 1., Cambridge 1986, s. 6–10, zde i další formy síly.

13 Viz shrnutí koncepce Brigita OESTREICH, *Einleitung*, in: Gerhard Oestreich, *Strukturprobleme der frühen Neuzeit. Ausgewählte Aufsätze*, Berlin 1980, s. 7–8.

14 N. ELIAS, *The Civilizing Process*. K vlivu jeho teorie na historiografii viz Richard van DÜLMEN, *Norbert Elias und der Prozess der Zivilisation. Die Zivilisationstheorie im Lichte der historischen Forschung*, in: Karl S. Rehberg (ed.), *Norbert Elias und die Menschenwissenschaften. Studien zur Entstehung und Wirkungsgeschichte seines Werkes*, Frankfurt a. M. 1996, s. 264–274.

15 V. BŮŽEK a kol., *Společnost českých zemí v raném novověku. Struktury, identity, konflikty*, Praha 2010, s. 357–575.

16 Reinhart KOSELLECK – Klaus SCHREINER, *Von der alteuropäischen zur neuzeitlichen Bürgerschaft. Ihr politisch-sozialer Wandel im Medium von Begriffs-, Wirkungs- und Rezeptionsgeschichten*, in: Titíž (edd.), *Bürgerschaft. Rezeption und Innovation der Begrifflichkeit vom Hohen Mittelalter bis ins 19. Jahrhundert*, Stuttgart 1994, s. 11–39.

chvíli, kdy bylo možné novoměšťana usměrnit a donutit ho „*srovnati se s tauto obcí v řádích duchovních i světských*.“¹⁷ Nastavené parametry pak pro žadatele o městské právo představovaly i určitou předem danou limitu, kterou nebylo možné obejít, a překonat ji znamenalo přizpůsobit se.

Výsostně autonomní proces udělování městského práva radou byl však pod vlivem společenských událostí první poloviny 17. století soustavně narušován z vnějšku, tedy hlavně ze strany panovníka, ale i jiných mocenských struktur. A právě v kontextu konfesně-politického zápasu mezi stavovským přístupem a absolutistickými tendencemi je možné tyto externí zásahy následně chápat jako jeden z projevů konce městského partikularismu a úspěchu centrální moci státu. Konkrétně pak můžeme vypíchnout zejména náboženskou otázku a momenty, kdy parametry, za kterých byl žadatel o městské právo přijat, se dokonce měnily zpětně. Přiznáním městského práva se otevřela i přející náruč města a nestačilo ji jen formálně přijmout, ale bylo nutné se s ní ztotožnit a neustále dokazovat toto bratrství, jak symbolicky v nejrůznějších veřejných situacích, tak zcela reálně, například v době ohrožení města.¹⁸

Nutnost sounáležitosti naznačují i užití prameny při výzkumu, respektive ve všech knihách měšťanských práv, evidujících udělení práva, je tato skutečnost naznačována a liší se pouze formou, jakou byla zapsána. V hradčanské městské knize se pravidelně dočítáme: „... *J.M.K. věrnost poddanost a pánu purkmistru a pánům poslušnost sousedskou zachovati s sousedy ve svornosti bydleti ...*“¹⁹ Je zcela zřejmé, že vztah, který je zde naznačen vůči králi a poměr vůči radě a obci je postaven na jiném základu. Podřízenost postavení vůči králi je zcela patrná, avšak vztah vůči členům rady je v zásadě dvojitý. Rada je na jednu stranu tím, kdo usměrňuje s „*pěčí otcovskou*“, na druhou stranu pak její členové patří zároveň do městské obce jako ostatní plnoprávní měšťané, kteří žili na určitém, hradbami a městským právem vymezeném místě. Svědčí to o korporativní povaze komunity města, a z toho vyplývá potřeba spolupráce a svornosti zejména v době krize, protože „*obec nic jiného není, nežli nějaká společnost a shromáždění lidí, kteříž se jistými právy a pořádky řídí a spravují, jsauce dostateční k ochranění statečkův a životův svých*.“²⁰

17 Josef a Hermenegild JIREČKOVÉ (edd.), *M. Brikciho z Licka Práva městská*, Praha 1880, s. 25, artikel XLVIII. konšelských práv.

18 K problematice a terminologii viz Karl S. BADER – Gerhard DILCHER, *Deutsche Rechtsgeschichte, Land und Stadt – Bürger und Bauer im Alten Europa*, Frankfurt a. M. 1999., s. 447–448; K potřebě sounáležitosti ve středověkých městech: Jacques ROSSIAUD, *Měšťan a život ve městech*, in: Jacques Le Goff (ed.), *Středověký člověk a jeho svět*, Praha 2003, s. 136n.

19 Archiv hlavního města Prahy (dále AMP), Sběrka rukopisů, *Práva měšťanská, smlouvy (1555–1671, 1565–1591)*, Hradčany, sig. 573. Srovnej: Jaroslava MENDELOVÁ (ed.), *Knihy měšťanských práv na Novém Městě pražském (1582–1657)*, Libri Civitatis VI., Praha – Ústí nad Labem 2012.

20 Josef JIREČEK (ed.), *Pavel Krystyan z Koldína, Práva městská království českého a markrabství moravského, Praha 1876*, s. 22, artikel A. XXXVIII. II.

V podstatě podle socio-ekologické teorie aplikované na raně novověké město můžeme následně uvažovat, že oč menší je prostor města a sociální distance a naopak hlubší dělba práce a vnitřní diferenciacie, o to více je nutná integrace a kooperace.²¹

Identifikace s novou komunitou zároveň vedla k oproštění se od identity, kterou sdílel příchozí s komunitou v místě původu. Podstata tohoto ztotožnění se s obyvateli města žijícími ve svornosti je však daleko komplikovanější. Identifikace s městem a jeho reprezentací a celkově potřeba jednoty nespojujely jen s podstatou svornosti odrážející se v městském právu, protože „*svorností maličké věci zrost berau, nesvorností pak veliké k roztržitostem, ano i v nic přicházejí.*“²² Identifikace vycházela i z celé řady interakcí a volního utužování sociálních vazeb na základě etnické nebo náboženské příslušnosti.

Na druhou stranu právě pestrost komunit vytvářela i třetí plochy (v případě rudolfínské doby zaznamenáváme v Praze celou řadu konfliktů) a mohla být i částečnou příčinou rozměňování vnitřní integrity městské společnosti a ohrožovala princip kolektivistického chápání města.²³ Podstata takovéto identifikace pak kombinuje dvě roviny, kdy se v první rovině příchozí ztotožňuje se stavovskou rolí a s měšťanskou komunitou a na tomto základě pak sdílí společné normy. Ve druhé rovině identita přesahuje jeho sociální status i hranici města na základě například konfese nebo daleko užší vazby na královské a zemské úřady sídlící v Praze.²⁴ Kolektivní identita měšťanů podmiňovala i způsob, jakým měšťan z pohledu vlastních norem a hodnot nahlížel na ostatní, kteří nebyli měšťany, a odrážela tak interní a externí momenty identifikace vycházející z kontextu stavovského uspořádání.

21 Více viz Hans Ch. RUBBLACK, *Political and Social Norms in Urban Communities in the Holy Roman Empire*, in: Kaspar von Greyerz (ed.), *Religion, Politics and Social Protest. Three Studies on Early Modern Germany*, London 1984, s. 50–51.

22 Nebo P. K. z Koldína alegorická charakterizovaná nutnost jednoty v případě rady, protože „*kdyby jeden vůz od rozdílných formanův s předu i s zadu koňmi tažen býti měl, tak žeby jedni sem, druzí tam jej, a jedenkaždý k sobě obracet i natahovati chtěli.*“ Obdobně pak: „... *jedna loď od nesvorných plavcův kdyby byla spravována, aby jedni k veychodu slunce a druzí k západu tůž loď vesly svými hnali: tehdy nic nesvedou a nespůsobí*“; J. JIREČEK (ed.), *Pavel Krystyan z Koldína*, s. 21, artikul A. XXXVIII. I.

23 Viz Jaroslav PÁNEK, *Italové, Nizozemci a Němci*, s. 67–74. Srovnej: J. MILLER, *Uzavřená společnost*, s. 224; V. BŮŽEK a kol., *Společnost českých zemí*, s. 534–557. Obdobné konfliktní situace můžeme zaznamenat i na úrovni rada – měšťané, kdy zejména v raném novověku městské rady stále více stupňovaly míru neformální sociální kontroly nad obyvatelstvem města, viz Joachim EIBACH, *Burghers or Town Council: Who was Responsible for Urban Stability in Early Modern German Towns?*, *Urban History* 34, 2007, č. 1, s. 14–26.

24 Richard JENKINS, *Social identity*, 3. vyd., London – New York 2000, s. 37–48; P. BURKE, *History and social*, s. 58–59; popřípadě Miloš ŘEZNÍK, *Historické formy kolektivních identit, moderní národ a teritoriální patriotismus. Úvod do problematiky*, in: Martin Elbel (ed.), *Limity a možnosti historického poznání. Sborník z cyklu přednášek*, Olomouc 2008, s. 145–156.

V rámci badatelského nahlížení pak následně můžeme pracovat se dvěma možnými protichůdnými pohledy na kolektivní identitu, které jsou zároveň podstatou hlavního sporu v rámci sociální teorie. První přístup upřednostňuje vlastní chápání a rozlišování vlastního vztahu sociálního aktéra a má intencionální povahu. Druhý se naopak snaží podchytit vzorce chování z perspektivy mimo zkoumaný kontext.²⁵

Kromě obecného deklaratorního vyjádření vycházejícího z práva máme k dispozici minimum pramenů, které bychom mohli vztáhnout k novým měšťanům a zároveň i k jejich prezentované identifikaci s obcí a které by byly souběžně platné jako podklad pro jakékoli závěry. Většinou si musíme vystačit pouze s pramennými stopami, jež tuto skutečnost nebo spíše pouze naléhavou nutnost identifikace naznačují. Podstatu identifikace a možná východiska nahlížení na jednotlivé roviny tohoto procesu nám pak zprostředkovává zápis z počátku 17. století v knize Starého Města pražského *Chaos rerum memorabilium*: „Dosahujíc městského práva účastnost a spolek máš v jménu, svobodách, obyčejích, mravích, zvyklostech, pomoci, podstatě, ochraně, obraně, štěstím i neštěstím oučastníkem jsi.“²⁶ Nový příchozí je tak podle ideální konstruktu nejen příjemcem, ale následně i tvůrcem identity města, která je jím posilována a zároveň je tím i zajištěna její kontinuita. Tak, jako bylo nalézáno právo v městských knihách a právních sbírkách, nalézáme identitu města prostřednictvím měšťanů. V momentě, kdy se z migranta stal člen měšťanské obce, se jeho identita stala i identitou města. Proměnou statusu jako cíle sociálního posunu se z příchozího, více či méně „pasivního“ objektu disciplinace podřízeného rozhodnutí rady, kterému je při jeho přijetí do měšťanské komunity ukládáno „s touto obcí se srovnati v řádích,“²⁷ stává za dodržení norem a zvyklostí aktivní plnoprávný subjekt účastnící se nejrůznějších sociálních interakcí a akcí v rámci komunity, kterou doplňuje jako dílek komplikovanou mnohvrstevnou skládku.

Hradbami úzce vymezený prostor města s domy, ulicemi a jeho obyvateli a z toho vycházející nutné sociální interakce působily na obyvatele města, kteří před přijetím práva v daném sídle po nějaký určitý čas zaručeně žili, jako mediátor přejímání identity města. Tato preinteraktivní fáze byla završena při udělování práva formalizovanou deklarací vůle žít v komunitě na základě jejích zvyklostí. Z výsady, která umožnila příchozímu žít těsněji uprostřed měšťanské obce, plynula následně řada omezení a povinností souvisejících s organizací společenství nebo s prostorovým uspořádáním sídla. Bylo žádoucí ze strany příchozího je recipročně splatit věrností v podobě abstraktního vymezení *trpění*

25 R. JENKINS, *Social identity*, s. 46, 48.

26 AMP, Sbirka rukopisů, *Chaos rerum memorabilium III*, sig. 324, fol. 254 in: Josef TEIGE (ed.), *Seznamy měšťanů pražských, I. Staré Město*, Almanach královského hlavního města Prahy 8, 1905, s. 106.

27 J. a H. JIREČKOVÉ (edd.), *M. Brikcího z Licka*, s. 25, práva konšelská, artikul XLVIII.

s městem po dobu tří následujících let, respektive v optimálním případě natrvalo.²⁸ Zároveň tím byla zajištěna i kontinuální loajalita a neustálé prohlubování identifikace s daným městem. Konotace vycházející z tohoto substantiva, které souvisejí s výčtem situací, výsad a obyčejů uvedených ve výše odkazovaném prameni *Chaos rerum memorabilium*, odkazují také ke dvěma směrům, jak *trpění* s městem chápat a jak na něj nahlížet v případě novoměšťanů, protože ty se snažíme zachytit především.

Připravenost dostat deklarovanému trpění s městem je u některých přijímaných konkretizována často jako reakce na aktuální politicko-bezpečnostní situaci města. Právě první polovina 17. století je obdobím, které pražským městům přineslo řadu krizových okamžiků nejen v souvislosti s třicetiletou válkou. Pohromy a krize, které zasáhly město, byly právě tím správným podnětem ke kolektivní akci v podobě obrany v době obléhání nebo například hašení požáru.²⁹ Přesně v této souvislosti udělila například rada Nového Města pražského městské právo Jiříkovi Bohdaneckému z Nového Města nad Metují s tou podmínkou, „*aby sobě co nejdřívěji mušket a sukničku spraviti hleděl.*“³⁰ Jeho přijetí v roce 1641 jistě souviselo s nebezpečím ze strany švédských vojsk, která dva roky předtím přímo ohrožovala Prahu. Totožnou povinnost můžeme doložit na Hradčanech, kde vedle zápisu o přijetí Hanuše Römelta byl dopsán dodatek, že „*mušketu složil v středu po sv. Ondřeji léta 1613.*“³¹ Obdobně v únoru roku 1641 rozšířil řady novoměstských měšťanů ručníkář Jan Štifter, příchozí z dolnorakouského Loosdorfu.³² Jako podmínku jeho přijetí si zástupci města vymínili, že pokud bude potřeba, tak musí pro město vykonat práci za dvacet říšských tolarů.³³

Analogickou informaci získáváme i z pramene, který vznikl se značným časovým odstupem od sledovaného období, na počátku 18. století, v roce 1710. Díky svému obsahu představuje důležitý zdroj poznání doplňující kontext přijímání měšťanů do Prahy v 17. století a na jeho základě můžeme usuzovat o konkrétním obsahu požadavku na novoměšťany, tedy *trpění* s městem. Zároveň přináší důkaz o prezentaci kolektivní identity a akcích měšťanů. Jedná se o soupis povinností nových měšťanů na Starém Městě pražském. Konkrétně ho uvozuje nadpis „*Kurtze Information die junge Bürgerschaft in*

28 „... Srovnáš-li se s tímto městem, máš také trpěti zlé i dobré za tři léta pořád sběhlá a potom, pokudžby P. Bůh života aby tu mezi námi popřál.“ AMP, Sb. rukopisů, *Chaos rerum memorabilium* III, sig. 324, fol. 254, in: J. TEIGE, *Seznamy měšťanů pražských*, s. 105.

29 Blíže o vnímání katastrof působících na městskou komunitu Jaroslava PEŠKOVÁ, *Dějinné vědomí katastrofy*, Documenta pragensia 16, Praha 1998, s. 141–144.

30 AMP, Sběrka rukopisů, *Knih měšťanských práv 1 (1612–1658)*, Nové Město pražské, sig. 559, fol. 248r.

31 AMP, Sběrka rukopisů, *Práva měšťanská, smlouvy (1555–1671, 1565–1591)*, Hradčany, sig. 573, fol. 46r.

32 Zachovací list, AMP, Sběrka papírových listin, sig. PGL II – 396.

33 V závěru zápisu se praví: „... a provozování živnosti městské povoleno. Za kterouž to volnost udělení městského práva má řemeslem svým zámečnickým co zapotřebí bude obci díla za dvacet říšských tolarů udělati.“ AMP, Sb. rukopisů, *Knih měšťanských práv 1 (1612–1658)*, NMP, sig. 559, fol. 248v.

der könig: Alte Stadt Prag betreffend.³⁴ Bezprostředně za zmínkou o poplatku za udělení právo nacházíme požadavek, aby si novoměšťan co nejdříve opatřil „eine Fesile oder Musquete“, tedy pušku nebo mušketu, a je zde odkazováno, že opatření má platnost „von Zeit der bayerischen Troublen.“³⁵ Je nepochybné, že jsou tím míněny vojenské operace v rámci válek o španělské dědictví, kdy události zejména z roku 1704 a bezprostředně po prohrané bitvě u Höchstädtu vedly k obsazení bavorských měst vojsky nepřítelů a tuto zátěž nesla města v podstatě až do konce válek.³⁶ Dále bylo upravováno, jaké oblečení v rámci městské gardy má mít měšťan (stejně jako *alter Bürger*), kde a do které čtvrti se má v případě potřeby dostavit a co dodat. V návaznosti pak, kolik který cech má postavit osob (ševci 40, zedníci 10 tovaryšů), jak mají být cechy ozbrojeny a vystrojeny a že mají zaplatit za vlastní pištce a bubeníky („*ex proprio die Pfeifer und Trümmel = Schläger bezahlen*“).³⁷ Opatření vycházejí z nutnosti, zároveň jde ale o prezentaci měšťanské jednoty a odhodlanosti k akci navenek, prezentovanou skrze „uniformu“, byť se tyto projevy vstříc novověku stávají nejen s ohledem na rozvoj vojenství stále více symbolické a ritualizované.³⁸ Oklikou se tak dostáváme opět k disciplíně veskrze v duchu foucaultovského pojetí.³⁹ Stejně tak i jiný zdroj nebezpečí, jakým byl pro město oheň, vyžadoval připravenost a spolupráci při jeho zdolávání. Ustanovení týkající se právě *Feyer Requisiten*,⁴⁰ z kterého výslovně nevyplývala pro novoměšťana žádná finanční zátěž, protože některé cechy vlastnily *kleine Spritzen*, ale volala právě po jeho spoluúčasti při jeho zdolávání.⁴¹

Celý proces a jeho proměnu je možné konkretizovat. Datace v dlouhodobém profilu řady zápisů vypovídají i o vlastní skupině osob žadatelů a novoměšťanů, tedy o organických trendech a zákonitostech vstupování do svazku s měšťanskou obcí, proměnných v čase jako odezvách na širší sociálně-ekonomické procesy fungující a vyvíjející se society. Odhodlání k podání žádosti o měšťanství v daném městě bylo nepochybně rozhodnutím, které měšťan nebo jakýkoli jiný zájemce nedělal jistě často a které zásadně určovalo další ubírání se jeho života v podobě hlubší integrace do komunity vybraného

34 AMP, Sbirka papírových listin, sig. PPL I – 243/12, soupis je datován v radě Starého Města pražského 17. prosince 1710.

35 AMP, Sbirka papírových listin, sig. PPL I – 243/12, pag. 1.

36 Nejnověji: Stefan SMID, *Der Spanische Erbfolgekrieg, Geschichte eines vergessenen Weltkriegs (1701–1714)*, Köln – Weimar – Wien 2011, s. 256–278.

37 AMP, Sbirka papírových listin, sig. PPL I – 243/12, pag. 2.

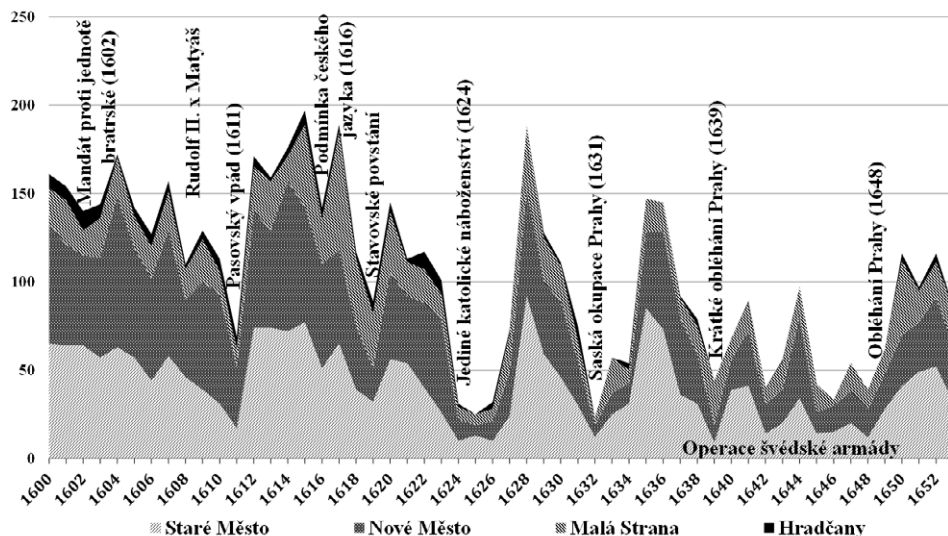
38 J. EIBACH, *Burghers or Town Council*, s. 25–26.

39 M. FOUCAULT, *Dohlížet a trestat*, s. 218–225, 244–274.

40 AMP, Sbirka papírových listin, sig. PPL I – 243/12, pag. 3.

41 AMP, Sbirka papírových listin, sig. PPL I – 243/12, pag. 3. Srovnej s Koldínovým zákoníkem: „*Ohňové ... Na tom zajisté založená jest měšťanská povinnost, aby štěstí i neštěstí aučastníci byli*“, J. JIREČEK (ed.), *Pavel Krystyan z Koldína*, s. 341, artikul O. XVIII.

sídla. Zvolit tak vhodnou dobu ke vstupu nebylo dílem náhody, ale pečlivého uvážení. Zápisy stejně tak nepřímou vypovídají i o proměně radní praxe.

Obr. č. 1: Kumulativní počet přijatých novoměšťanů do pražských královských měst v letech 1600–1653

Následné účelové sledování frekvence zápisů v knihách měšťanských práv jako odrazu dobových událostí je prostředkem k možnému posouzení dopadu těchto událostí na rozhodování osob žadatelů a proměnu radní praxe. Nejlépe se pak dají identifikovat události náhlé, které měly spíše negativní dopad na množství přijatých osob. Byly to zejména vojenské operace v prostoru Prahy a jejím bezprostředním okolí a dále pak i epidemie tyfu, dyzentérie nebo moru, často právě vojáky sem zavlečené, které následně vyvolaly ve městě přechodnou demografickou krizi, popřípadě uzavřely městské brány před příchozími ze zasažených oblastí.⁴²

42 Nevpuštění příchozích z postižených oblastí do města se týkalo v roce 1624 Jihlavy a Moravy, v roce 1634 Rokycan, v roce 1639 pražského Židovského města a v roce 1640 se tato nařízení týkala měst Tábora, Veselí, Prachatic, Loun, Žatce a Chomutova. Jaroslava MENDELOVÁ, *Třicetiletá válka a Nové Město pražské (1620–1650)*, Pražský sborník historický 31, 2000, s. 149–185.

Podíváme-li se na období prvních dvou desetiletí 17. století, můžeme na počtu nových měšťanů deklarovat nebyvalou konjunkturu rudolfínské Prahy, která pro příchozí poskytovala celou řadu příležitostí a možností, jak se etablovat do města. Na sklonku rudolfínské doby pak zaznamenáváme první výraznější migrační krizi 17. století. Již od roku 1608 má průběh grafu pozvolnou klesající tendenci a s příchodem roku přísun nových měšťanů rapidně klesá. Konflikt Rudolfa II. a jeho bratra Matyáše se pražských měst přímo dotýkal a snaha Rudolfa II. o revizi poměrů po vydání Majestátu napětí ještě více vyostřila. Příchod pasovských oddílů, které ovládly levobřežní Prahu, pak byl vrcholem této krize, kdy ve všech pražských městech za celý rok 1611 přijalo městské právo pouze devětašedesát osob. Tato krize jako by naznačila, že dlouhé 16. století, období konjunktury a relativní politické a náboženské rovnováhy brzy skončí a projeví se naplno rozpory uvnitř celé stavovské společnosti.⁴³ Přestože po nástupu Matyáše došlo k přesunu dvora do Vídně, neznamenalo to propad v počtu nových měšťanů. Právě naopak, existence Majestátu a konec nahromaděné společenské tenze ze závěru vlády Rudolfa II. umožnily, že o městské právo mohli zažádat mimo jiné ti, pro které to bylo dříve z náboženských důvodů obtížné, nebo toto rozhodnutí v době nejistoty odložili. Stejně tak i některé osoby, které v předchozí době pobývaly ve městě a měly profit z masivní spotřeby Prahy, se patrně rozhodly na základě svých již existujících kontaktů ve městě zůstat a skrze městské právo se více přimknout ke komunitě některého z pražských měst. Bylo to i období, kdy na Starém Městě pražském přijalo právo nejvíce přijatých pod ochranu, kteří byli evidováni ve speciální knize, snad možná zavedené z důvodu enormního migračního tlaku.⁴⁴ Z hlediska četnosti přijatých novoměšťanů je nejvýraznější rok 1615, kdy bylo přijato téměř dvě stě osob. Nikdy později ve sledovaném období, možná s výjimkou roku 1628, nedosáhl roční přírůstek takové výše. Pouze rok 1680 překonal tuto bilanci, pravidelně pak až v 18. století.⁴⁵ Následně drobný meziroční pokles v roce 1616 můžeme položit do souvislosti se závěry generálního sněmu, který prosadil povinnost znalosti českého jazyka pro ty, kteří chtěli získat městské právo nejen v pražských městech. Ve své podstatě se ale jednalo nejen o pozdní tah, který měl přispět

43 Jean de VRIES, *The Economic Crisis of the Seventeenth Century after Fifty Years*, *The Journal of Interdisciplinary History* 40, 2009, č. 2, s. 151–194; Fernand BRAUDEL, *Civilization and Capitalism, 15th–18th Century: The perspective of the Word*, Los Angeles 1992, s. 78–79. Srovnej: Terence McINTOSH, *Urban Decline in Early Modern Germany: Schwäbisch Hall and Its Region 1650–1750*, Chapel Hill 1997, s. 42–49.

44 AMP, Sběrka rukopisů, *Přijetí pod ochranu, Manuale album (1609–1618)*, Staré Město pražské, sig. 553.

45 Eva SEMOTANOVÁ, *Knihy městských práv – významný pramen předstatistického období. Příspěvek ke studiu přístěhovalectví do měst pražských v letech 1618–1770*, *Historická demografie* 10, 1986, s. 102–103.

k větší soudržnosti a hlavně obraně pozic stavovské opozice, ale také i o nepříliš důsledně a dlouhodobě uplatňované opatření, jak naznačují zápisy v knihách měšťanských práv.

S vypuknutím stavovského povstání v roce 1618 začala etapa, kterou můžeme označit jako období nestability, kdy migrace a přijímání nových měšťanů podléhalo převratným a rychle se měnícím vnějším vlivům, jež do podmínek procesu vnášely nové silové prvky. Na krátkou dobu v době vydání konfедераčních článků generálním sněmem v roce 1619 můžeme uvažovat o jisté míře autonomie,⁴⁶ i když na druhou stranu stát se měšťanem některého z pražských měst znamenalo také podílet se na rostoucích výdajích stavů na vedení války. V kontextu řady požadavků kladených na obyvatele měst však městské právo mohlo znamenat i jistou výhodu v konkrétních situacích oproti ostatním obyvatelům, tak jako v případě příkazu krále Fridricha z 30. července 1620 směřovanému pražským radám, v kterém nařizuje svolat všechny měšťany a sousedy jakož i obyvatele, kteří, nemající městského práva, provozují obchod. A protože hrozí nebezpečí od verbovaných vojáků pro nevyplácení žoldu, mají být vybídnuti, aby půjčili pro obecnou potřebu peníze, stříbro a zlato. Zároveň ať sestaví dva rejstříky, do nichž zapíše jednak ochotné, jednak ty, kteří nic půjčit nechtějí. Těm, kteří nemají městského práva a patří do druhé skupiny, mají být jejich krámy uzavřeny.⁴⁷ Záhy po porážce povstání došlo k radikální změně, která natrvalo pro mnoho potencionálních zájemců limitovala možnost získat městské právo v jakémkoli městě v Českém království.

Restaurace císařské moci v roce 1620 znamenala obnovení přílivu nových měšťanů, kteří vycítili možnost uchytit se na uprázdněných pozicích v rámci města, popřípadě se jednalo o příchodí, kteří participovali na poklesu cen nemovitostí. Městské právo udělené v době povstání bylo zrušeno a následně systematicky výběrově obnovováno, tentokrát již s přísahou dědičné poddanosti. Na začátku 20. let zaznamenáváme také druhé maximum v případě četnosti uděleného práva na Hradčanech. Skutečným šokem z pohledu knih měšťanských práv se stávají roky 1624 a léta bezprostředně následující po vydání nařízení o jednotné katolické víře, v kterých se navíc plně projevil dopad hyperinflace po státním bankrotu z konce roku 1623 a trvajících pokuty a kontribuce, které byly na města uvaleny. O enormním tlaku na platby vyžadované po pražských městech a neschopnosti odvodů plnit svědčí opakované výzvy ze strany místodržitelů. Můžeme to vidět například v psaní Karla z Lichtenštejna z 19. prosince 1624 adresované královským rychtářům a radám Starého Města, Nového Města a Malé Strany, v kterém konstatuje, že

46 Zde odkazují na článek XXI Konfederace stavů zemí Koruny české ze dne 31. července 1619: „*Pražané pak i jiná města svobodná v království Českém, třetího stavu užívající, ti se při svých svobodách v příčině přijímání do měšťanství zůstávají*“; Zdeněk VESELÝ (ed.), *Dějiny Českého státu v dokumentech*, Praha 2003, s. 152–158.

47 Václav LÍVA, *Prameny k dějinám třicetileté války*, díl III., 1618–1625, Praha 1951, s. 70.

již několik let neodvádějí kontribuce vůbec nebo v nepatrné výši, a vzhledem k tomu, že jsou osvobozeni od kvartýrování a poskytují vojákům pouze servicie, mají uvalit na zámožnější měšťany podle jejich poměrů mimořádnou kontribuci ve výši 6000 zl., respektive 4000 a 2000 zl.⁴⁸ Roky 1625 a 1626 jsou dokonce nejslabšími léty, kdy se k pražským obcím připojilo pouze šestadvacet nových měšťanů. Pro mnoho lidí se tak uzavřely městské brány a postavily je před zásadní životní dilema – přestoupit nebo hledat obživu na jiném místě.⁴⁹ Nivelizace poměrů v celém státě po zavedení nového zemského zřízení, opětovném potvrzení privilegií pražským měštům v letech 1627 a 1628⁵⁰ a pomalé ukončování činnosti reformační komise⁵¹ opět přinesly krátkodobou konjunkturu v případě migrace.⁵² Průměr počtu příchozích v následujících třech letech se téměř přiblížil předválečným hodnotám, rok 1628 je se 188 přijatými dokonce druhým nejvýraznějším maximem v celém sledovaném období let 1600–1653.

Z 30. let rozpoznáváme prostřednictvím knih měšťanských práv zcela zřetelně přítomnost saského vojska ve městě. Počet přijatých v jednotlivých měsících roku 1631, pohybuje se v průměru okolo šesti osob, náhle s příchodem listopadu klesá k nule.⁵³ Až do května následujícího roku, kdy byla Praha dobyta císařskými vojsky, tedy za dobu sedmi měsíců, přijaly městské právo na Starém Městě pouze dvě osoby v lednu 1632

48 V. LÍVA, *Prameny k dějinám*, s. 718.

49 Viz také: V. LÍVA, *Studie o Praze pobělohorské II. Rekatolisace*, in: Sborník příspěvků k dějinám hlavního města Prahy, 7, Praha 1933, s. 1–120; Lenka BOBKOVÁ (ed.), *Exulanti z Prahy a severozápadních Čech v Pirně v letech 1621–1639*, Praha 1999; nebo výstupy z konference konané v Ústí nad Labem v roce 1998, Michaela HRUBÁ (ed.), *Víra nebo vlast? Exil v českých dějinách v raném novověku*, Ústí nad Labem 2001.

50 AMP, Sbirka pergamenových listin, sig. PGL I – 69. a Jaromír ČELAKOVSKÝ (ed.), *Codex iuris municipalis I*, Praha 1886, s. 527–540, č. 309, s. 543–551, č. 311.

51 Cílem působení komise nebylo vylihnout město, ale snaha, aby co nejvíce měšťanů přestoupilo na katolickou víru. Viz také: J. MENDELOVÁ (ed.), *Dekrety reformační komise pro Nové Město pražské z let 1627–1629*, Documenta pragensia Monographia 24, Praha 2009, s. 10–27.

52 Tento trend se tak trochu nese v duchu základů migrační teorie stanovené již 19. století E. G. Ravensteinem, podle které jsou „prázdná místa“ velmi rychle zaplňována migranty z jiných oblastí. Ernst Georg RAVENSTEIN, *The Laws of Migration*, Journal of the Royal Statistical Society 52, 1889, č. 2, s. 241–301, zde na s. 286–289.

53 Sasové obsadili Prahu 15. listopadu 1631. Zde zejména odkazují na práce Oldřich KORTUS, *Počátky saského vpádu do Čech v roce 1631*, in: Ve znamení zemí Koruny české. Sborník k šedesátým narozeninám profesorky Lenky Bobkové, Praha 2006, s. 155–168; TÝŽ, *Praha za saského vpádu v letech 1631 a 1632*, Pražský sborník historický 36, 2008, s. 105–183; TÝŽ, *Pobělohorskí exulanti za saského vpádu v letech 1631 a 1632*, in: Od konfesijní konfrontace ke konfesijnímu míru. Sborník z konference k 360. výročí uzavření vestfálského míru, Ústí nad Orlicí 2008, s. 235–248. Popřípadě ještě souhrnně: Antonín REZEK, *Dějiny saského vpádu do Čech (1631–1632) a návrat emigrace*, Praha 1889.

a na Novém Městě jen jedna v březnu téhož roku.⁵⁴ Další jedinci přijali městské právo až v červnu a červenci 1632. Vedle toho v knihách nenacházíme ani žádné zmínky o obnovení práva navrátilcům z emigrace, byť se jednalo přibližně o třetinu rodin, které z Prahy předtím odešly.⁵⁵ Nejistota a násilí, které saská okupace Prahy přinesla, kdy nebylo jasné, jak dlouho budou trvat a zdali dojde k restauraci předbělohorských poměrů, způsobila společně se změnou chodu městských úřadů a kanceláře⁵⁶ v důsledku personálních změn váhání v otázce vstupování do svazku s městem. Navíc v paměti lidí byla jistě i upomínka na rušení městského práva všem osobám, které jej přijaly za *nepořádné vrchnosti* v době stavovského povstání.

Krátké obléhání Prahy na konci května roku 1639 vystupňovala ještě více epidemie, jež přišla hned po nich z Židovského města. Počet mrtvých začal narůstat v srpnu a září a opět klesat v únoru a březnu následujícího roku. Za celou dobu osmi měsíců pak přijalo městské právo pouze šestnáct osob, což je velmi málo oproti dlouhodobému průměru. Rozšíření přímých válečných operací v důsledku švédského vpádu zaznamenává křivka grafu v podobě výrazných podprůměrných hodnot. Celá 40. léta se pak nesou v duchu obav z těchto akcí a ani bezpečnost, jakou poskytovaly hradby města, nepřispěla s výjimkou let 1641 a 1644 k jakékoli progresivní tendenci v počtu přijatých. Tíseň způsobila i obnovená švédská ofenziva z roku 1645, kdy po bitvě u Jankova v následujícím půlroce (období březen až srpen) bylo přijato pouze pět osob v celé Praze. Následně za dlouhého obléhání města od konce července až do počátku listopadu v roce 1648 nepřistoupil k žádnému pražskému městu ani jeden nový měšťan.

Po skončení třicetileté války, snad i pod vlivem privilegia Ferdinanda III. z roku 1649, umožňujícím pražským měšťanům opět nabývat deskových statků,⁵⁷ sice krátkodobě až do roku 1653 množství nových měšťanů stoupá, nedosáhne však již hodnot žádných z předchozích konjunktur. Všeobecný úbytek obyvatelstva v Čechách (ale i jinde v říši) a hospodářská regrese, a na druhou stranu vysoké daně, které přinesla válka, ve spojení s poklesem atraktivnosti Prahy, jež těžko vzpomínala na období, kdy hostila císaře a jeho dvůr, dokládají po roce 1653 celkově regresivní tendenci v množství nově přijatých měšťanů ve všech pražských městech. Ani bezprostředně následující období

54 Na Starém Městě to byli Kristián Hiltgartner a Claudius Sibourt, oba shodně 29. ledna; AMP, Sběrka rukopisů, *Práva měšťanská II. (1600–1660)*, Staré Město pražské, sig. 536, fol. 314r. A na Novém Městě přijal městské právo 8. března 1632 pouze Adam Talaš ze Solničky; AMP, Sběrka rukopisů, *Knih měšťanských práv I (1612–1658)*, Nové Město pražské, sig. 559, fol. 189r.

55 Ivan BORKOVSKÝ a kol., *Dějiny Prahy*, Praha 1964, s. 351.

56 Viz Jaroslav DOUŠA, *Činnost a postavení pražských městských rad za saské okupace v letech 1631–1632*, *Documenta pragensia* 6/1, 1986, s. 182–197.

57 Tamtéž, č. 327, 330.

nepřineslo žádný výraznější vzestup počtu nových měšťanů a předválečná maxima byla vyrovnána až na sklonku 70. let 17. století.⁵⁸

Souhrnně výše zmíněné události však nevyklučovaly, že tyto pohromy mohly přinášet i prospěch či příležitost pro určitý okruh lidí. Právě takové události s výrazným dopadem na prostor města nebo jeho okolí se jeví jako výrazné a reálně hmatatelné ve vztahu k motivačním faktorům migrace, které se pak mohou odrážet v četnosti, popřípadě v sezonnosti zaevidovaných přijetí. Na druhou stranu zde však vzniká určité riziko přecenění těchto vlivů na migraci osob mezi městy, neboť právě to, co se může jevit jako krize, může být z hlediska dlouhodobého chodu města pouhou každodenní událostí bez výrazného vlivu na změnu sociálně-ekonomické atraktivity daného sídla. K tomu je navíc nutné přihlížet i k celkovému dlouhodobému charakteru procesu přijímání, kontrastujícímu s převážně krátkodobými krizemi.⁵⁹ Navíc časová četnost přijatých může být sekundárně pozměněna v souvislosti se změnou praktik a kritérií městské kanceláře, která v důsledku dané krize omezovala příliv žadatelů o městské právo. Tak tomu bylo po vydání císařského reskriptu o jediném povoleném katolickém vyznání z března 1624 (vyhlášeného v dubnu), nebo v souvislosti s prostými administrativními opatřeními upravujícími zasedání, nebo s nečinností rady po přechodnou dobu, než okolnosti dovolily přejít opět na běžný režim. Přesto však, vycházíme-li z pojetí města, respektive chceme-li ho vidět jako koherentní komunitu tvořenou individuálními jedinci, lze tyto krize jistě přijmout jako relevantní, což ještě více platí při zaměření se na válečná léta první poloviny 17. století, která přinesla jednak mnoho převratných společenských změn, přítomnost vojska a ekonomickou krizi spojenou s dlouhou mincí, a jednak periodicky se opakující epidemie a požáry.

Nenadále společenské, ekonomické a politické proměny, které přinesla první polovina 17. století v podobě pobývání a následného odchodu císařského dvora z Prahy, v podobě přítomnosti epidemií ve městě a zejména celého komplexu peripetií spojených s třicetiletou válkou, se výrazně odrazily na kolísajícím úhrnu i kvalitách příchozích. Limity nastavované městkou radou každého města a následně stále více i samotným státem proměňovaly podmínky, za kterých mohl dotyčný získat městské právo. Přísaha dědičné poddanosti králi, *iuramentum fidelitatis*, byla pouhým začátkem. Nařízená evidence vyznání a následné uzavření bran nekatolíkům v roce 1624 byly naprostou pohromou pro celé nekatolické Čechy, hlavní zdrojové území příchozích do pražských měst. Stejně tak původně zaručené dědičné právo pro jedince narozené měšťanům se v důsledku limity katolického náboženství stalo více než diskutabilní. Ohrožení města ze strany

58 E. SEMOTÁNOVÁ, *Knihy městských práv*, s. 102–103.

59 Blíže ke vnímání katastrof působících na městskou komunitu J. PEŠKOVÁ, *Dějinné vědomí katastrofy*, s. 141–144.

vojenských akcí vyvolávalo radou města přechodně kladené podmínky na žadatele o městské právo. Generace měšťanů, jež vyrostla v období neutuchajících bojů a všeobecné nejistoty a která tvořila pražské měšťanské obce, neměla v závěru sledovaného období mnoho společného s generací rudolfínské Prahy, byla již jiná. Jiný byl taktéž i způsob přijímání nových měšťanů. Město se proměnilo, ale idea společnosti měšťanů zůstala, jak můžeme zaznamenat na městských hradbách v roce 1648 v době obléhání Prahy Švédy.

Na jedné straně byly tyto skutečnosti výsledkem historického procesu, který můžeme klást do souvislosti s generální krizí a který zároveň výrazně ovlivnil proces udělování městského práva prostřednictvím vztyčení nových bariér. Na druhou stranu tyto bariéry mohly být překonány pouze skrze historicky legitimní přijetí absolutní morální odpovědnosti migrantů za jednání, na kterém závisel úspěch.⁶⁰

---

60 Příspěvek vznikl v rámci projektu SGS UJEP: *Být měšťanem. Městské subpopulace, kultura a sociální vazby od počátku novověku do 19. století* a projektu ESF OP VK: *Šance pro mladé výzkumníky na Univerzitě J. E. Purkyně*, CZ.1.07/2.3.00/30.0062.

Summary

Migration to the Prague Cities in the Context of the Thirty Years War. Social Aspects and Town Hall Practice

In the beginning of the 17th century, Prague was the residential city of Rudolf II of Austria. Therefore, it was a really cosmopolitan and open city. Prague was not united at that time, but was composed of several independent towns. Until 1618, these Prague towns were wide open to new incomers. However, a decrease in the migration pool occurred between the 1620s and 1640s. The intensity of the influx of incomers changed not only due to the increasing or decreasing attraction of Prague as a settlement unit. Social and political changes were also reflected in the quantity of incomers and the quality of granting of privileged burgess-ship.

In an effort to move us towards a better understanding of urban society transition as a background to the 17th century 'General Crisis,' this paper examines the main aspects of incomers' social strategy in their endeavour to become townsmen. Entrance to the city gates was just a marginal point on a long journey for the immigrant to connect with the social structure network and finally to obtain civic legal rights (privilege or permission granted by the city council to join the burgher community). According to the analysis regarding new burghers of Prague during that

period, we also should take into account the impact of long-term issues on the development of the burgher society and factors of integration. First of all, it was the economic situation of the town that was interrupted by short-term events, like natural disasters, epidemic outbreaks, military raids and significant social events, so common to the Thirty Years' War period, which threw the community into a state of flux. Secondly, this paper focuses on the political and confessional changes that fundamentally influenced urban self-government and subsequently each immigrant's aspiration to burgess-ship. As a result, the city councils representing the ostensible unity of each Prague town were forced by external powers to change the immigration policy.

After the Thirty Years' War, society undoubtedly changed and so did the social strategy and nature of migrants. The triumph of absolutism over parliamentarism, confessional control, economic conditions and institutional structure change demanded the distinctive social discipline of incomers. The people had changed, but the idea of a united society did not disappear, as we can note by their defence of the city walls during the Swedish siege of 1648.